

יסודות יומא

שיעור שישי

בגדי זהב ובגדי לבן

מקורות

- א. ויקרא פרק טז פס' ד; [רש"י ורמב"ן על אתר]
- ב. גמ' ראש השנה כו. "עולא אמר... כבפנים דמי"; טורי אבן שם, ד"ה מפני מה
- ג. ירושלמי יומא פ"ז ה"ב "ולמה בבגדי לבן... קדש ילבש"; פ"ז ה"ג "מפני מה אינו... בבגדי זהב"
- ד. גמ' יב: "כי אתא רב דימי... יום הכיפורים אחר"; מקדש דוד סי' לו ס"ק א "ונראה לענ"ד... לשם בגדי כהן גדול"
- ה. רמב"ם הל' כלי המקדש והעובדים בו פ"ח ה"א-ג
- ו. ספרי פרשת חוקת פסקה קכג ד"ה זאת חוקת; [משנה פרה פ"ד מ"א; פיה"מ לרמב"ם, שם]; הל' פרה אדומה פ"א ה"ב; [משנה למלך, שם]
- ז. רש"י פסחים עז. ד"ה שאינו; גליון הש"ס, שם

טורי אבן ראש השנה כו. ד"ה מפני מה

מפני מה אין כהן גדול נכנס – קשיא לי, אם כן למה נשתנה אבנט של כהן גדול, דביום הכיפורים של בוץ וכל השנה של כלאים, כדאמר בפ"ק דיומא (דף י"ב). מיהו למאן דאמר התם דשל כהן הדיוט של בוץ יש קצת טעם כיון דאין נכנס בשל זהב מהאי טעמא דרב חסדא, אלא בד' בגדים של הדיוט לא רצתה התורה לשנות נמי האבנט שלו משל הדיוט אלא לגמרי כשל הדיוט, אבל למ"ד התם של הדיוט של כלאים תקשה שינוי אבנט למה.

ירושלמי יומא פ"ז ה"ב

ולמה בבגדי לבן? אמר רבי חייה בר בא: כשירות של מעלן כך שירות של מטן. מה למעלן 'ואיש אחד בתוכם לבוש בדים', אף למטן 'כתנת בד קדש ילבש'.

ירושלמי יומא פ"ז ה"ג

מפני מה אינו משמש בבגדי זהב? מפני הגאווה. אמר רבי סימון: על שם 'אל תתהדר לפני מלך'. אמר רבי לוי: שאין קטיגור נעשה סניגור. אתמול כתיב בהם 'ויעשו להם אלהי זהב', ועכשיו הוא עומד ומשמש בבגדי זהב?!

מקדש דוד סי' לו ס"ק א

ונראה לעניות דעתי לומר דבגדי כהן גדול, אפילו אותם השוים לכהן הדיוט, אינם ראויים לכהן הדיוט, כיון שהם בגדי כהן גדול וצריכים הבגדים חינוך לשם בגדי כהן גדול, הם נעשים בגדי כהן גדול ואינם ראויים לכהן הדיוט לפי שאינם בגדיו. ובוזה נראה לי לפרש הא דאמרינן ביומא (כ"ג ע"ב): 'ר' דוסא אומר: לרבות בגדי כהן גדול ביום הכיפורים שכשרים לכהן הדיוט. אמר רבי: ב' תשובות בדבר, חדא דאבנטו של כהן גדול לא זהו אבנטו של כהן הדיוט' כו'. והקשו בתוס' ישנים, הא מכל מקום אפשר בשאר בגדים שכשרים לכהן הדיוט. ונראה דבוזה פליגי, דלמאן דאמר אבנטו של כהן גדול ביום הכיפורים זהו אבנטו של כהן הדיוט והם שוים לגמרי בבגדיהם, אם כן

כהן גדול ביום הכיפורים עובד בבגדי כהן הדיוט, וכמו בפרה דאפילו כהן גדול עושאה בבגדי כהן הדיוט. אבל אם אינם שוים באבנטיהם, אם כן על כרחך בגדי לבן של יום הכיפורים אינם בגדי כהן הדיוט, שהרי אינם שוים, אם כן על כרחך כל הד' בגדים הם בגדי כהן גדול, שהרי אי אפשר שילבש מקצת בגדים של כהן הדיוט, וכיון שכל הד' כלים הם בגדי כהן גדול וצריכים חינוך לשם בגדי כהן גדול, אין ראויים לכהן הדיוט לפי שהם בגדי כהן גדול ולא של כהן הדיוט. וכן למאן דאמר אבנטו של כהן הדיוט שוה לאבנטו של כהן גדול בשאר ימות השנה, הד' כלים של בגדי כהן גדול בשאר ימות השנה השוים לשל כהן הדיוט הם בגדי כהן הדיוט ממש, ובגדי כהן גדול הם רק הד' בגדים היתרים על של כהן הדיוט, ומשום הכי כהן הדיוט שעבד בבגדי כהן גדול אין זה רק יתור בגדים כדאמרינן בפ"ב דזבחים (י"ח א), ואותן הד' כלים השוים לשל כהן הדיוט אינם צריכים להתחנך כלל לשם בגדי כהן גדול.

ספרי פרשת חוקת פסקה קכג

זאת חקת התורה - רבי אליעזר אומר: נאמר כאן חקה ונאמר להלן חקה. מה חקה האמורה להלן בבגדי לבן הכתוב מדבר, אף חקה האמורה כאן בבגדי לבן הכתוב מדבר.

בתחילת פרשת אחרי מות כתוב:

בזאת יבא אהרן אל הקדש... כתנת בד קדש ילבש ומכנסי בד יהיו על בשרו ובאבנט בד יחגר ובמצנפת בד יצנף, בגדי קדש הם ורחץ במים את בשרו ולבשם. [ויקרא טז, ג-ד]

בכתובים אלו מבואר, שאחד הדינים המייחדים את עבודת יום הכיפורים הוא הבגדים: לעומת עבודת כל השנה, אותן עושה הכהן הגדול עם שמונת בגדיו – "בגדי זהב", את העבודות המפורטות בפרשה זו עושה הכהן הגדול בבגדי לבן.

הגמרא במסכת ראש השנה מבארת את טעמו של דין זה:

דאמר רב חסדא: מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב לפני ולפנים לעבוד עבודה, לפי שאין קטיגור נעשה סניגור. [ראש השנה כו].

לדברי רב חסדא, הכהן הגדול אינו לובש בגדי זהב בשעת כניסתו לקודש הקדשים "לפי שאין קטיגור נעשה סניגור" – כניסתו לקודש הקדשים כדי לרצות על ישראל, אינה יכולה להיעשות עם זהב המזכיר את חטא העגל. מכך עולה, כי ההבדל בבגדי הכהן הגדול בין יום הכיפורים לשאר ימות השנה הוא מחמת כניסתו לקודש הקדשים ביום זה; כניסתו לקודש הקדשים מחייבת אותו להיות ללא בגדי זהב¹.

לכאורה על פי זה, הדין אינו שעל הכהן הגדול להיות עם בגדי לבן בדווקא, אלא יסוד הדין הוא שעליו להיות ללא בגדי זהב: הציץ, החושן, האפוד והמעיל, וכך הוא נשאר רק עם ארבעת בגדיו האחרים: כתונת, מכנסים, מצנפת ואבנט. אמנם, לפי זה תמוה מדוע האבנט של הכהן הגדול ביום הכיפורים עשוי מבד – כפי שמפורש בתורה: "ובאבנט בד יחגור" – והוא אינו "שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני מעשה רקם", כאבנטו של הכהן הגדול בכל השנה?²

הטורי אבן כותב על כך:

¹ הירושלמי [פ"ז ה"ג] מביא לכך טעמים נוספים: "מפני מה אינו משמש בבגדי זהב? מפני הגאווה. אמר רבי סימון: על שם 'אל תתהדר לפני מלך'. אמר רבי לוי: שאין קטיגור נעשה סניגור, אתמול כתיב בהם 'יעשו להם אלהי זהב' ועכשיו הוא עומד ומשמש בבגדי זהב".

² כדברי התורה [שמות טז, כט]: "ואת האבנט שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני מעשה רקם, כאשר צוה ה' את משה".

קשיא לי, אם כן למה נשתנה אבנט של כהן גדול דביום הכיפורים של בוע וכל השנה של כלאים כדאמר בפרק קמא דיומא (דף י"ב). מיהו למאן דאמר התם דשל כהן הדיוט של בוע יש קצת טעם, כיון דאין נכנס בשל זהב מהאי טעמא דרב חסדא אלא בד' בגדים של הדיוט, לא רצתה התורה לשנות נמי האבנט שלו משל הדיוט, אלא לגמרי כשל הדיוט. אבל למאן דאמר התם של הדיוט של כלאים, תקשה שינוי אבנט למה. [טורי אבן ר"ה כו. ד"ה מפני מה]

הטורי אבן מיישב תמיהה זו על פי השיטה שאבנט של כהן הדיוט שונה מאבנט של כהן גדול, והוא עשוי מבד בלבד. בהתאם לכך, הואיל וביום הכיפורים הכהן הגדול אינו יכול ללבוש את בגדיו המיוחדים, הוא לובש בגדי כהן הדיוט, ולכן גם אבנטו עשוי בד בלבד.

אמנם, כפי שמעיר הטורי אבן עצמו, תירוץ זה ניתן להיאמר רק לפי השיטה שאבנט של כהן הדיוט עשוי מבד בלבד, אך הדבר שנוי במחלוקת תנאים:

כי אתא רב דימי אמר: אבנטו של כהן הדיוט, רבי ורבי אלעזר ברבי שמעון, חד אמר של כלאים וחד אמר של בוע. [יומא יב:]

ואם כן, לפי השיטה שאבנט של כהן הדיוט עשוי כלאים – כמותה פוסק הרמב"ם [הל' כלי המקדש והעובדים בו פ"ח ה"ב] – התמיהה דלעיל עומדת בעינה.

בנוסף, נחלקו הראשונים [רש"י שמות כח, ד ד"ה מצנפת; רמב"ן שם, לו; תוס' יב: ד"ה אלא; רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ח ה"ב; ראב"ד, שם] האם המצנפת של כהן הדיוט זהה למגבעת של כהן גדול. ולשיטת הראשונים שיש הבדל ביניהם, אין להשוות בין בגדי לבן של הכהן הגדול ביום הכיפורים לבגדי כהן הדיוט³, ואם כן גם לשיטה זו התמיהה דלעיל אינה מיושבת.

על כורחנו כי לשיטה זו יש לבאר את הצורך בבגדי לבן באופן אחר: לא כדין האוסר על לבישת בגדי זהב, שבעקבותיו הכהן הגדול ביום הכיפורים לובש בגדי כהן הדיוט, אלא כציווי על לבישת מערכת בגדים מיוחדת לעבודת יום הכיפורים – "בגדי לבן".

הבנה זו עולה מדברי הרמב"ם:

בגדי כהונה שלשה מינים: בגדי כהן הדיוט ובגדי זהב ובגדי לבן. בגדי כהן הדיוט הם ארבעה כלים: כתנת ומכנסים ומגבעות ואבנט, וארבעתן של פשתן לבנים וחוטן כפול ששה, והאבנט לבדו רקום בצמר. בגדי זהב הן בגדי כהן גדול, והם שמנה כלים: הארבעה של כל כהן, ומעיל ואפוד וחושן וציץ... בגדי לבן הם ארבעה כלים שמשמש בהן כהן גדול ביום הכיפורים: כתנת ומכנסים ואבנט ומצנפת. [הל' כלי המקדש והעובדים בו פ"ח ה"א-ג]

הרמב"ם מבחין בין שלוש מערכות בגדים: בגדי כהן הדיוט, בגדי זהב ובגדי לבן, ואם כן לשיטתו ציווי התורה "כתונת בד קודש ילבש" וכו' מורה שעל הכהן הגדול ללבוש ביום הכיפורים מערכת בגדים מיוחדת – "בגדי לבן".

שיטה זו עולה מדברי הירושלמי:

ולמה בבגדי לבן? אמר רבי חייה בר בא: כשירות של מעלן כך שירות של מטן. מה למעלן 'ואיש אחד בתוכם לבוש בדים', אף למטן 'כתנת בד קדש ילבש'. [ירושלמי פ"ז ה"ג]⁴

על פי דברי הירושלמי, הכהן הגדול צריך להידמות ביום הכיפורים למלאך – "כשירות של מעלן כך שירות של מטן".

מן האמור עולות שתי דרכים בהבנת הכתוב "כתונת בד קודש ילבש" וכו':

א. איסור לבישת בגדי זהב ("אין קטיגור נעשה סניגור").

³ אמנם ייתכן שגם אם קיים הבדל בין מצנפת למגבעת, הבדל זה אינו משמעותי ואינו מעכב; עי' על כך 'שערי היכל' [מערכה קעה], ואכמ"ל.

⁴ וכן מובא בויקרא רבה [פרשת אחרי מות פרשה כא סי' יא]; ועי' רמב"ן [ויקרא טז, ד] המביא מדרש זה.

ב. חובת לבישת בגדי לבן ("כשירות של מעלן כך שירות של מטן").

דרכים אלו יוצרות הבדל עקרוני בהבנת מהותן של בגדי הלבן. לפי הדרך הראשונה, בגדים אלו ביסודן הן בגדי כהן הדיוט. לעומת זאת, לפי הדרך השנייה, אלו מערכת בגדים המיוחדת ליום הכיפורים.

המקדש דוד [סי' לו ס"ק א] טוען כי הבנות אלו עומדות ביסוד מחלוקת התנאים האם בגדי הכהן הגדול ביום הכיפורים כשרים לכהן הדיוט:

על בשרו – מה תלמוד לומר 'לבש'? להביא מצנפת ואבנט להרמת הדשן, דברי רבי יהודה. רבי דוסא אומר: להביא בגדי כהן גדול ביום הכיפורים שהן כשרין לכהן הדיוט. רבי אומר: שתי תשובות בדבר: חדא, דאבנטו של כהן גדול ביום הכיפורים לא זה הוא אבנטו של כהן הדיוט. ועוד, בגדים שנשתמשה בהן קדושה חמורה תשמש בהן קדושה קלה?! אלא מה תלמוד לומר 'לבש'? לרבות את השחקין.

רבי דוסא טוען כי בגדי כהן גדול ביום הכיפורים כשרים לכהן הדיוט, ורבי טוען כנגדו שתי טענות: "חדא, דאבנטו של כהן גדול ביום הכיפורים לא זה הוא אבנטו של כהן הדיוט. ועוד, בגדים שנשתמשה בהן קדושה חמורה תשמש בהן קדושה קלה?!". המקדש דוד מבאר, כי רבי דוסא סבור שהכהן הגדול ביום הכיפורים לובש בגדי כהן הדיוט, ולכן לשיטתו לאחר סיום עבודת יום הכיפורים כהן הדיוט יכול להשתמש בהם. כנגד תפיסה זו טוען רבי, כי ההבדל בין אבנטו של כהן גדול ביום הכיפורים לאבנט של כהן הדיוט מוכיח כי "בגדי לבן" אינם בגדי כהן הדיוט אלא מערכת בגדים המיוחדת לעבודת יום הכיפורים.

הבנות אלו ביסוד דין "בגדי לבן" משליכות על שאלה נוספת – האם בגדים אלו נצרכים מחמת הכניסה לקודש הקדשים או מחמת עבודת הכפרה.

בדברי הגמרא [ראש השנה כו.] מבואר שהכלל "אין קטיגור נעשה סניגור" נאמר רק בכניסה לפני ולפנים. ברור, אם כן, כי על פי הבנה זו, הצורך בבגדי לבן נובע מחמת הכניסה לקודש הקדשים. לעומת זאת, לפי ההבנה שיש משמעות עצמית לבגדי לבן, ניתן להסתפק האם דין זה נובע מחמת הכניסה לקודש הקדשים או מחמת עבודת הכפרה.

רבנו בחיי כותב בביאור המדרש דלעיל המשווה בין "שירות של מעלן" ל"שירות של מטן":

ואמר 'בגדי קדש הם', ללמד כי כהן גדול המשרת לפני ולפנים בבית המקדש של מטה דוגמא לשירות הנעשה בבית המקדש של מעלה... והתכוין כי לא הוכשר הכהן להכנס לפני ולפנים בבית הרחמים כי אם בבגדי בד. [רבנו בחיי ויקרא טז, ד]

מדבריו עולה כי הצורך ללבוש בגדי לבן נובע מחמת הכניסה לקודש הקדשים.

אמנם בספרי מובאת דרשה המלמדת כי כשם שעבודת יום הכיפורים נעשית בבגדי לבן כך שריפת פרה אדומה נעשית בבגדי לבן:

זאת חקת התורה – רבי אליעזר אומר: נאמר כאן 'חקה' ונאמר להלן 'חקה', מה חקה האמורה להלן בבגדי לבן הכתוב מדבר, אף חקה האמורה כאן בבגדי לבן הכתוב מדבר.

[ספרי פרשת חוקת פסקה קכג]

על פי ההבנה שהצורך ללבוש בגדי לבן נובע מהכניסה לקודש הקדשים, דרשה זו מפליאה: מה מקום יש ללמוד לעניין זה מעבודת יום הכיפורים לשריפת פרה אדומה? הרי בגדי לבן שייכים דווקא בעבודת יום הכיפורים הנעשית לפני ולפנים, ולא בשריפת הפרה הנעשית מחוץ למקדש! על כורחנו כי לפי דרשה זו החובה ללבוש בגדי לבן אינה נובעת מחמת הכניסה לקודש הקדשים אלא מחמת עבודת הכפרה. בהתאם לכך, כשם שעבודות חטוי וכפרת הקודש נעשות בבגדי לבן, כך עבודת

שריפת הפרה, שאף היא מעשה של חיטוי והעברת טומאת המוות – כדברי התורה [במדבר יט, ט] "חטאת היא" – צריכה גם היא להיעשות בבגדי לבן.⁵

נראה להעמיק ולבאר את הקשר בין עבודות הכפרה לבגדי לבן. בכל ימות השנה לובש הכהן הגדול בגדי מלכות, "לכבוד ולתפארת". המקדש אמור לפאר את שם ה', וגם תפקידו של הכהן הגדול הוא לפאר ולהאדיר את שם ה' בעבודתו ובהימצאותו במקדש לבוש בגדי מלכות. עם זאת, לעבודת יום הכיפורים יש אופי שונה. זו אינה עבודה של פאר והדר, אלא של כפרה וטהרה. בהתאם לכך, עבודות הכפרה אינן נעשות בבגדי מלכות אלא בבגדי לבן המבטאים טהרה ונקיות. זהו גם אופייה של עבודת שריפת הפרה, ולכן גם היא נעשית בבגדי לבן המתאימים לעבודות חיטוי וטיהור.⁶

אמנם, הרמב"ם פוסק בהלכות פרה אדומה:

והעושה אותה לובש ארבעה כלים של כהן הדיוט, בין שעשאה כהן הדיוט בין שעשאה כהן גדול. [הל' פרה אדומה פ"א ה"ב]

לפי דבריו, שריפת הפרה אינה נעשית באבנט של בד (ככהן גדול ביום הכיפורים), אלא באבנט של כלאים (ככהן הדיוט).⁷ משיטתו עולה כי בגדי לבן הם מיוחדים לעבודת יום הכיפורים, בה נכנס הכהן הגדול לפני ולפנים, ובשריפת הפרה התחדש דין שונה, שעבודה זו צריכה להיעשות בבגדי כהן הדיוט.⁸

בשולי הדברים נעיר כי יש אחרונים הטוענים ששתי ההבנות דלעיל, שיש איסור לבישת בגדי זהב ושיש חובה ללבוש בגדי לבן, קיימות זו לצד זו. מקור לכך בדברי רש"י הכותב בביאור דברי הגמרא [פסחים עז]. שביום הכיפורים הציץ מרצה על קרבן שקרב בטומאה על אף שאינו מונח על מצחו של הכהן הגדול:

שאינו על מצחו – דהא אין נכנס שם בבגדי זהב, כדאמרינן בראש השנה דאין קטיגור נעשה [רש"י פסחים עז. ד"ה שאינו] סניגור.

רבי עקיבא איגר תמה מדוע רש"י הוזקק לבאר את טעם הדין שכהן גדול אינו עובד ביום הכיפורים עם הציץ:

תמוה לי, וכי צריך ראייה לזה, הלא מפורש בכתוב דלפני ולפנים עובד רק בד' בגדים, אלא דבראש השנה אמרינן טעמא לקרא. [גליון הש"ס, שם]

בספר 'מנחת מרדכי' [על מקדש דוד קדשים סי' לו הערה ד] מיישב, כי אמנם מפורש בכתובים שהכהן הגדול עובד בארבעה בגדים, אך הואיל וציץ אינו בגד אלא תכשיט אין בו 'יתור בגדים', ולכן כהן גדול שעבד עם ציץ עבודתו כשרה.⁹ בשל כך נזקק רש"י לטעם ש"אין קטיגור נעשה סניגור" כדי לבאר מדוע אסור לכהן הגדול ללבוש את הציץ בשעת עבודתו.

על פי דברים אלו, קיימים שני דינים: קיימת הלכה שעל הכהן הגדול ללבוש בגדי לבן בשעת עבודת היום, ולצידה קיימת הלכה נוספת האוסרת עליו ללבוש בגדי זהב באותה שעה – הואיל ו"אין קטיגור נעשה סניגור".

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

⁵ בקשר בין עבודת יום הכיפורים לפרה אדומה עסקנו בהרחבה בשיעור השני [הפרשת כהן גדול שבעת ימים קודם יום הכיפורים].
⁶ ייתכן ויש לקשור הסבר זה עם דברי הירושלמי דלעיל, כי באמצעות בגדי הלבן הכהן הגדול אמור להידמות למלאך. שמה משמעות הידמות זו היא ההיטהרות המוחלטת מכל הטומאות הבאות על ידי הגוף, בדומה למלאך שאין לו גוף, וכך הכהן הגדול ראוי לבצע את עבודות הכפרה והטהרה.

⁷ וכן כותב הרמב"ם בפירושו המשנה [פרה פ"ד מ"א].

⁸ המשנה למלך [שם] תמה על הרמב"ם, הואיל והמקור לדין זה הוא מעבודת יום הכיפורים, מניין לחלק בין הדינים ולקבוע ששריפת הפרה אינה נעשית בבגדי לבן אלא בבגדי כהן הדיוט. [החסדי דוד [תוספתא פרה ד, ו] טוען שמקורו של הרמב"ם הוא בתוספתא [שם]: "מצותה בבגדי לבן של כהן הדיוט", ועל פיה דין זה מבוסס על דרשה שונה: "ולקח אלעזר הכהן". אמנם בפירושו המשנה [שם] הרמב"ם מביא את דרשת הספרי, וצ"ע].

⁹ כן כותב המקדש דוד [קדשים סי' לו ס"ק א].